

Calinic I. Popp Șerboianu (1883-1941) a fost preot, diacon, arhimandrit ortodox, cu o activitate vastă și controversată. Absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă din București a fost diacon la Capela Ortodoxă Română din Paris, preot în București, Cadrilater, dar și misionar printre românii din SUA, precum și la mănăstirile din Cozia și Stânișoara etc. A avut o vastă activitate publicistică, cea mai importantă lucrare a sa fiind *Les Tsiganes: Histoire-Ethnographie-Linguistique-Grammaire-Dictionnaire*, Paris, Payot, 1930. A colaborat cu diverse ziare și reviste din epocă. Calinic I. Popp Șerboianu este fondatorul primei asociații a țiganilor din România (aprilie 1933). Șerboianu este unicul preot ortodox din România care a susținut, în mod public, ideea cremațiunii umane. Acuzat de simpatii catolice și datorită activității sale cremaționiste a fost caterisit.

Calinic I. Popp Șerboianu, *Cremațiunea și religia creștină*
© 2012 Institutul European, Iași

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
POPP ȘERBOIANU, CALINIC I.

Cremațiunea și religia creștină / Calinic I. Popp Șerboianu ;
antologie, studiu introd., note, bibliografie de Marius Rotar. - Iași :
Institutul European, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-973-611-874-6

I. Rotar, Marius (pref. ; ed. șt.)

281.95

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMANIA

CALINIC I. POPP ȘERBOIANU

Cremațiunea și religia creștină

Ediție îngrijită, selecția textelor, studiu introductiv,
bibliografie, rezumat în limba engleză și anexe
Marius Rotar

INSTITUTUL EUROPEAN
2012

Volum publicat în cadrul Proiectului de cercetare „Dimensiuni istorice și perspective contemporane ale incinerării în România” finanțat de CNCS-UESFISCDI, PNII, subprogram TE (contract finanțare 54/05.10.2011, contractor Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia)

Volum publicat și cu sprijinul financiar al Amurg. Romanian Cremation Association.

Cuprins

Marius Rotar, *Calinic I. Popp Șerboianu sau începutul triumfului* / 7
Notă asupra ediției / 85

Crematoriul. Scrisoare din Paris / 87

Cremațiunea și religia creștină / 93

Christos a înviat! / 145

„Veniți de primiți lumină” / 146

Eroului necunoscut / 148

Discurs la moartea Elisei Conta / 150

Ignoranță sau necredință? / 153

Mi-e frică de fericire / 157

Respectul datorat morților / 160

Învierea / 165

Credința în viața viitoare și incinerarea I / 169

Credința în viața viitoare și incinerarea II / 175

Credința în viața viitoare și incinerarea III / 179

Credința în viața viitoare și incinerarea IV / 183

Reflexii cu prilejul Anului Nou / 187

Ultima dorință sau „Las cu limbă de moarte...” / 190

P.C. Arhimandrit C.I. Șerboianu, membru de onoare al Soc. „Oganj” din Belgrad [Răspuns] / 196

Bibliografie / 199

Abstract / 207

Anexe / 217

Calinic I. Popp Șerboianu sau începutul triumfului

„Curajul este începutul triumfului!”
Plutarh (46-125)

Dacă ar fi să încerc să caracterizez, într-un singur cuvânt, viața și, mai ales, activitatea arhimandritului Calinic I. Popp Șerboianu, asumându-mi în mod conștient riscul generalizării, probabil cel mai potrivit ar fi *curajul*. Pentru că nu am cum altfel sintetiza activitatea sa de cleric ortodox, combatant, misionar și organizator printre țiganii vremii, dar și de susținător al ideii cremațiunii, deopotrivă. Dacă iau în calcul rezultatele notabile obținute de Șerboianu în aceste direcții, cu certitudine un alt cuvânt, care vine în completarea firească a celor de mai sus, ar fi acela de *pionier*. Din acest considerent, Șerboianu, ca personalitate, nu poate fi înțeles prin cheia strâmtă a timpului său, ci trebuie supus unei judecăți ulterioare a istoricilor, judecată pe care o cred însă tot subiectivă, dar într-un grad mai redus. De-a lungul timpului, gândirea umană a așezat curajul printre virtuțile sale cele mai de seamă și, din suma de definiții născocite, o prefer pe cea a lui Plutarh, care considera curajul drept condiție fundamentală a începutului unui triumf în lupta pentru o cauză. Însă acest triumf este departe de a deveni realitate ținând cont de dimensiunile reduse ale dezvoltării cremațiunii în țara noastră, ideal pentru care Șerboianu a militat în ultima perioadă a vieții sale.

Așadar, istoria cremațunii din România¹ înregistrează un moment fundamental și implicit particular o dată cu activitatea în domeniu a arhimandritului Calinic I. Popp Șerboianu. Acest moment a rămas până astăzi unic și acesta este motivul principal pentru care am selectat și editat textele sale asupra cremațunii, texte publicate cu precădere în revista „Flacăra Sacră”.

Un al doilea motiv care stă la baza prezentei ediții se datorează faptului că Șerboianu este aproape deloc cunoscut în mediul științific românesc drept un susținător al cremațunii. Analize detaliate, centrate doar pe activitatea sa, nu au fost concepute, dezvoltate, ci, mai degrabă Calinic I. Popp Șerboianu a fost mereu pomenit datorită activității sale științifice dar și organizatorice printre țiganii români ai vremii sale. Din acest punct de vedere, lucrarea sa, apărută la Paris în anii 30 și dedicată țiganilor, s-a bucurat de atenție atât în epocă, dar, pe de altă parte, ea este citită și citată, într-o măsură impresionantă, și astăzi. În mod similar activitatea sa de organizator al primei asociații a țiganilor din România, desfășurată tot în anii 30, a fost subliniată și analizată². Cât privește activitatea sa de cremaționist, cercetările efectuate doar au menționat acest lucru, fără a preciza mai multe detalii și, implicit, a căuta explicațiile unei asemenea opțiuni³. Or, având în

¹ Asupra cremațunii în ultimele două secole în România vezi Marius Rotar, *Eternitate prin cenușă: O istorie a crematoriilor și incinerărilor umane în România secolelor XIX-XXI*, Institutul European, Iași, 2011.

² De pildă Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998, pp. 128-130; 132.

³ Într-un referat al Direcției Generale a Poliției din 16 noiembrie 1937 referitor la implicarea lui Calinic I. Popp Șerboianu în organizarea țiganilor din România se pomenește faptul că la aceea dată acesta era preot la Crematoriul „Cenușa”. Lucian Năstasă și Andrea Varga au vehiculat anul 1938 ca fiind ultimul în care acesta și-a desfășurat activitatea la crematoriu. *Minorități etnoculturale. Documente. Țiganii din România (1919-1944)*, volum editat de Lucian Năstasă și Andrea Varga, cuvânt înainte de academician Alexandru Zub, Centrul de resurse pentru diversitate culturală, Cluj Napoca, 2001, pp. 99; 241. Cel care a vehiculat ca date de activitate la Crematoriul Cenușa, ca

vedere doar simplul fapt că Șerboianu a rămas până astăzi unic cleric ortodox cremaționist, cu siguranță această latură a preocupărilor sale merită restituită. Chestiunea devine cu atât mai importantă cu cât, după cum vom vedea, prin asumarea acestei laturi, Șerboianu s-a pus de-a curmezișul unei critici vehemente din partea mediului ortodox al vremii, caracterizat printr-o retorică și acțiune vehement anticremaționistă. Mai mult, dacă considerăm impunerea cremațunii, ca modalitate de dispunere asupra cadavrului, drept o confruntare între tradiție și modernitate, contribuția arhimandritului ne apare ca fundamentală, raportată la nivel global. Până acum nu am știință de vreun alt cleric ortodox din acea epocă și din perioadele anterioare, pe plan mondial, care să fi desfășurat o activitate similară. Prin urmare, Calinic I. Popp Șerboianu devine un punct de referință într-o istorie sinuoasă a cremațunii pe plan global.

Pentru aceste motive, Șerboianu face parte dintr-o categorie restrânsă a unor teologi sau reprezentanți ai unor Biserici creștine, care, într-o vreme când, aproape într-o unitate, exponenții acestora respingeau cremațunea, acest grup a susținut-o, împotriva curentului general. Pot fi enumerați aici de pildă, francezul Michel Riquet, căruia i se atribuie o contribuție semnificativă la schimbarea atitudinii Bisericii Romano-Catolice asupra cremațunii¹ sau diverși reprezen-

preot a lui Șerboianu, a fost Lucian Predescu. Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material Romanesc. Oameni și înfăptuiri*. Ediție Anastatica, Saeculum IO, Vestala, București, 1999, p. 686. Năstasă și Varga au preluat această informație de la Predescu.

¹ Preotului francez, doctor în teologie, Michel Riquet i se atribuie o scrisoare din 1953 adresată Papei Pius al XII-lea, redactată în numele Federației Cremaționiste din Franța, unde a cerut modificarea prevederilor asupra cremațunii. Această scrisoare, ale cărei origini au fost revendicate și de către Jean Simond a fost decisivă 10 ani mai târziu în schimbarea prevederilor asupra incinerării cadavrelor de către Biserica romano-catolică, în urma Conciliului Vatican II. Lewis H. Mates, „Heretics”, în *Encyclopedia of Cremation*, Douglas J. Davies, Lewis H. Mates, Ashgate Publishing,

tanți ai Bisericii protestante, ce s-au manifestat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea în favoarea arderii cadavrelor. Din acest punct de vedere, pot fi invocate cazul Bisericii Anglicane¹ și unele exemple din istoria cremațiunii din Statele Unite ale Americii (ca ecou, într-o primă fază, la unele realități din mediul britanic)². În cazul englez, semnificativă a fost poziția pro-cremațiune adoptată de către Episcopului *Frazer de Manchester* la sfârșitul secolului al XIX-lea (1874), remarcabilă, mai ales, prin „precocitatea” sa, ținând cont de nivelul redus de dezvoltare a incinerării în acel moment³.

Viața și activitatea. Un traseu cu câteva puncte albe

După unele surse, Calinic Popp Șerboianu se naște în 16 octombrie 1882 sau 1883 în localitatea Costești sau Șerboieni din județul Argeș de astăzi⁴. S-a vehiculat cum că ar fi fost țigan prin origine, chestiune care explica activitatea sa de mai târziu de misionar și organizator al acestei etnii (această informație este însă contrazisă printr-o serie de documente din anii 30, dar a continuat să fie prezentă inclusiv în lucrări științifice – Viorel Achim sublinia, de pildă, că arhimandritul era de origine țigănească⁵). O altă informație din anii 30

Aldershot, 2005, p. 232. Vezi și „Changing Catholic Attitudes”, în *Ibidem*, p. 202.

¹ Asupra atitudinii Bisericii Anglicane asupra cremațiunii vezi Peter C. Jupp, „Anglican attitudes”, în *Ibidem*, pp. 114-117.

² Stephen Prothero, *Purified by Fire. A History Cremation in America*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2001, p. 86.

³ Peter C. Jupp, *From Dust to Ashes. Cremation and the British Way of Death*, Palgrave Macmillian, New York, 2006, pp. 50-51.

⁴ Lucian Predescu precizează data și locul nașterii (16 octombrie 1882), însă după alte surse anul ar fi fost diferit, precum și localitatea nașterii (Costești; 1883) (Gheorghe I. Drăgulin, „Arhimandritul Calinic Șerboianu, misionar printre țigani”, în *Lumina. Ediție de Transilvania*, I, 156, 1745, p. 8.)

⁵ Viorel Achim, *op. cit.*, p. 128.

arăta că Șerboianu s-ar fi născut la Șerboieni, în județul Argeș. Din punct de vedere geografic, fiind vorba despre același județ și localități apropiate una de alta, înclin să accept ca reală ultima dintre ele. Acest detaliu ne apare ca fiind semnificativ. Într-o scurtă prezentare dedicată participării preoșimii ortodoxe la răscoala din 1907, Mircea Păcurariu preciza faptul că preotul Ion Șerboianu, împreună cu fiul său Constantin, student la Teologie la București, ar fi instigat la răscoală țărani din localitate, fapt ce a dus la arestarea acestora alături de 40 de țărani¹. Din păcate, Păcurariu nu preciza sursa de unde a preluat informația, cea mai extinsă lucrare istoriografică asupra răscoalei din 1907, publicată în perioada comunistă, menționându-l doar pe tatăl viitorului arhimandrit².

Mircea Păcurariu, precum și alți teologi ortodocși, unii dintre ei în studii recent publicate³, invocând implicarea preotului Ioan Șerboianu la răscoala din 1907, au preluat informația în mod unilateral, ignorând realitățile petrecute.

După câte se pare, acești istorici ai Bisericii Ortodoxe Române au preluat informația dintr-un studiu publicat în 1967 de către M. Iosa, referitor la poziția studenților față de Răscoala din 1907⁴. Acesta, utilizând fondul arhivistic al Curții de Jurați a Tribunalului Argeș, menționa faptul că în gara Costești fuseseră arestați la 12 martie 1907 trei studenți, printre care și I. Popescu, fiul preotului din Șerboieni, sub acuzația că ar fi răspândit manifeste pentru instigarea țăranilor.

¹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1, Editura Institutului Biblic, București, 1991.

² M. Badea, „Desfășurarea răscoalei în Muntenia”, în *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, Editura Academiei RSR, Institutul de Studii Politice de pe lângă CC al PCR, Institutul de Istorie „N. Iorga” al Academiei, București, 1967, p. 415.

³ De pildă, Dănuț Ioan Buzdugan, „Implicarea Bisericii Ortodoxe Române în problemele sociale și naționale. Aspecte generale”, în *Studia Theologica Orthodoxa*, 2, 2007, pp. 249-270.

⁴ M. Iosa, „Poziția studenților față de răscoala din 1907”, în *Studii. Revista de Istorie*, tom 20, 2, 1967, p. 253.

Conform aceleiași surse soția arendașului Haralambie Protopopa îl identifica printre cei care au condus revolta țăranilor din Șerboieni, Argeș, pe studentul I. Popescu. Mai târziu, un alt țăran mărturisea ca fiul preotului din Șerboieni, studentul I. Popescu „mai fusese prin sat și făcuse propagandă printre țărani, îndemnându-i să se ridice la luptă ca în alte părți”¹. M. Iosa interpreta evenimentul drept o dovadă limpede a implicării studenților în răscoala din 1907 și a activității lor susținute pentru îmbunătățirea stării țăranilor.

Într-un raport întocmit în august 1907 de către Spiru Haret, la aceea vreme ministru al Cultelor și Învățământului, se preciza faptul că într-adevăr preotul Ion Șerboianu a fost arestat, fiind acuzat că ar fi instigat țăranii din Șerboieni la răscoală. A fost eliberat la scurt timp, datorită netemeinicii acuzațiilor formulate. Se mai preciza faptul că același preot a încercat să-i potolească pe țărani, îngenunchind în fața lor și rugându-i să înceteze acțiunile violente². De altfel, la scurt timp, pe baza acestui referat, Regele Carol I îl răsplătea pe preotul Ioan Șerboianu cu medalia „Răsplata muncii pentru Biserică”, clasa a II-a, alături de mulți alți preoți ortodocși care procedaseră în mod similar³. Or, nici unul dintre teologii români de mai târziu, istorici ai Bisericii Ortodoxe Române, menționând episodul, nu îl pomenesc în dimensiunea sa reală, rezumându-se la o prezentare parțială și subiectivă a evenimentelor.

O confirmare a originii arhimandritului apare în revista *Flacăra Sacră*, când, publicându-se însemnările și impresiile celor care vizitaseră Crematoriul Cenușa în așa-zisa „Carte de Aur”, apărea menționat preotul Ion Șerboianu din comuna Șerboieni, Argeș, nimeni altul decât tatăl lui Calinic I. Popp Șerboianu. Ion Șerboianu notase în „Cartea de Aur” a Societății Cenușa: „*Iubesc libertatea de conștiință*.”

¹ *Ibidem*.

² „Preoții rurali și răscoalele țărănești”, în *Biserica Ortodoxă Română*, XXXI, 6, 1907, pp. 622-623.

³ *Ibidem*, p. 621.

Admir pre cei ce se pun în concordanță cu vremurile”¹. O asemenea situație arată limpede că acțiunile cremaționiste ale arhimandritului aveau, cel puțin moral, avizul tatălui său, aspect cu atât mai relevant cu cât și acesta era preot ortodox.

Datorită faptului că vorbim despre presupusa localitatea de naștere a arhimandritului, despre faptul că aceste informații sunt puse în legătură cu calitatea sa de student la Teologie, înclin să afirm că persoana menționată în legătură cu evenimentele din 1907 este una și aceeași cu arhimandritul. Din acest punct de vedere nu trebuie să ne inducă în eroare împrejurarea în care prenumele menționat nu este Calinic, ci Constantin, deoarece, după cum voi preciza, Șerboianu a semnat cu acest prenume lucrarea sa de licență în teologie publicată în 1909. De aceea este posibil ca, la un moment dat, Șerboianu să-și fi luat numele de Calinic, conform uzanțelor monahale. Totodată, în *Bibliografia Românească Modernă*, menționându-se teza de licență în teologie pe care a publicat-o în 1909, se notează numele de Constantin Popescu-Șerboianu, fiind trecut între paranteze Calinic I. Popp-Șerboianu². Asemenea situație confirmă din nou faptul că era vorba despre aceeași persoană, fie că se utiliza prenumele de Constantin sau de Calinic, sau numele de Popescu și nu de Popp.

Dilema localității de naștere a arhimandritului este pe deplin lămurită chiar de el însuși. În 1928, Calinic Popp Șerboianu publica un articol în *Cultura Poporului* despre diverse obiceiuri „din satul meu Șerboieni”³. Mai aflăm din acest articol cum că arhimandritul avea o soră numită Elena Gr. Grigorescu (probabil numele fiind schimbat în urma căsătoriei). În orice caz, Șerboianu demonstra în acest articol că era mândru de locurile sale de origine, el menționând diverse doine, ghicitori, porecle de femei și bărbați, descântece,

¹ „Din cartea de aur a Soc. „Cenușa”, în *Flacăra Sacră*, III, 2, 1936, p. 8.

² *Bibliografia Românească Modernă (1831-1918)*, vol. III: L-Q, prefață de Gabriel Ștrempel, Biblioteca Academiei, București, 1989, p. 1000.

³ Calinic I. Popp Șerboianu, „Ce știe satul meu Șerboieni, adunate de arhimandrit...”, în *Cultura Poporului*, VIII, 239, 22 iulie 1928, p. 2.

credițe și superstiții sau elemente de medicină populară. Însă aceste preocupări etnografice nu au mai fost continuate.

Se pare că și în corespondența lui Nicolae Iorga cu Sextil Pușcariu, Calinic Popp Șerboianu apărea menționat, pomenit în legătură cu evenimentele din 1907 și viitoarea sa calitate de student, cu toate că se utiliza în corespondență numele de Popescu și nu de Popp¹. Este vorba despre două scrisori expediate de Pușcariu², în care cerea informații despre Popescu Șerboianu, care ceruse să devină student ordinar (cerere refuzată însă). În aceste condiții Sextil Pușcariu mărturisea: „Nu știu dară ce sfat să-i dau: ar fi bine să vină aici pentru ca să scape de mizeriile de acolo și pentru ca să avem între tinerii noștri un om cinstit și harnic; nu știu însă cum o va duce cu paralele [...]”³. Se pune problema dacă era vorba despre viitorul arhimandrit. Înclinăm să dăm un răspuns pozitiv, deși cu unele rezerve, privind o viitoare confirmare. Ne bazăm pe faptul că Pușcariu menționa localitatea Pitești ca fiind apropiată de locul de baștină a acestuia și de faptul că Șerboianu ar fi fost într-o dificultate materială majoră, venind la București ca student (chestiune ce se leagă de o mărturie a lui Arghezi de mai târziu asupra viitorului arhimandrit, pe care o voi menționa mai încolo). O rezervă față de această situație ar fi posibilă vârsta a lui Șerboianu în acel moment, cam „înaintată” pentru o asemenea calitate (la 1908 ar fi avut 25 de ani!).

Conform lui Gheorghe Drăgulin, Șerboianu ar fi înființat în 1907, în satul natal, un cabinet intitulat „Deșteptarea”, cerând pentru biblioteca acestuia diverse donații de la editurile din țară⁴. Scopul acestui cabinet era ridicarea nivelului de cultură al țăranilor din regiune.

Șerboianu optează pentru o carieră de preot, devenind student al Facultății de Teologie din București, absolvind cândva înspre

finalul deceniului prim al secolului trecut. Lucrarea sa de licență se încadra în domeniul teologie practice, mai precis a omileticii speciale, fiind tipărită în 1909 sub titlul de „Zece predici duminicale”. Însă pe coperta acestei lucrări autorul nu a semnat cu numele de Calinic, ci de Constantin¹. Între 1909 și 1912, conform lui Lucian Predescu, este în serviciul „Patriarhiei” (deși aceasta nu exista la acea dată). În această calitate îl găsim menționat în *Românul*, ca oficiind alături de arhiepiscopul Teodosie Ploeșteanu, dar și de alți preoți, serviciul divin ocazionat de Sărbătoarea Ortodoxiei, organizată de către Societatea națională ortodoxă a doamnelor române din București în 1911².

În 1909, la 16 noiembrie, ajungea diacon la Capela Română Ortodoxă din Paris, unde activează până în iulie 1910³. Datorită unor neînțelegeri cu Chesare Stefanò, ce a slujit ca preot superior la această capelă între 1902 și 1914, el părăsește capitala Franței revenind în țară. În 1913 este detașat în Cadrilater, iar pentru o perioadă a fost paroh la Biserica Kalinderu și, între 1914 și 1918, preot la Biserica Sf. Ilie din București⁴. Încercă, fără succes, să se înscrie la doctorat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București în 1914⁵.

Înainte de izbucnirea Primului Război Mondial îl regăsim în calitate colaborator la *Cultura. Revista Cântăreților Bisericești din România*, având titulatura de ierodiacon⁶. Cu aceeași titulatură

¹ Constantin I. Popescu-Șerboianu, *Zece predici duminicale, începând cu Duminica Vameșului și Fariseului până la Duminica Paștelui exclusiv. Teză pentru licență susținută de...*, Tip. „Universală”, București, 1909, 68 pp.

² „Cucernica solemnitate de la biserica Sf Silvestru”, în *Românul*, 50, I, 3/16 martie 1911, p. 5.

³ Veniamin Pocitan Ploeșteanu, *Biserica Ortodoxă Română din Paris*, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1941, pp. 146-147.

⁴ Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 686.

⁵ Gheorghe Dragulin, *op. cit.*, p. 8.

⁶ *Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*, tom II *Catalog alfabetic: 1907-1918 Supliment 1790-1906*, descriere bibliografică de George Baiculescu, Georgeta Răduică și Neonila Onofrei, Editura Academiei, București, 1969, p. 154.

¹ *Scrisori către Nicolae Iorga*, ediție îngrijită de către Barbu Theodorescu, vol. 2, Minerva, București, 1979, pp. 570-571.

² *Ibidem*, p. 571.

³ *Ibidem*.

⁴ Gheorghe I. Drăgulin, *op. cit.*, p. 8.